

Становище

за дисертационния труд на Костантин Руменов Адирков
на тема „Дон Жуан: приемственост и трансформации в литературата
на XIX и XX век“

от доц. д-р Калин Михайлов, Катедра по теория и история на литературата
при Факултета по славянски филологии на СУ “Св. Климент Охридски”

Дисертационният труд е представен за придобиване на научната и образователна степен „доктор“, по научна специалност 2.1. Филология – Западноевропейска литература. Цялата информация, необходима за изготвяне на това становище, е предоставена своевременно, със спазване на сроковете и изискванията към процедурата. Авторефератът към дисертационния труд обхваща 50 страници, а съдържанието му отразява коректно работата, извършена от докторанта в неговото изследване. Основният обем на самата дисертация, без библиографията, обхваща 262 страници, към което се прибавят 20 страници библиография с близо 200 библиографски единици.

Дисертацията на К. Адирков има *ясна структура*, която се определя от *основната задача*, която си е поставил дисертантът: „[...] да проследи пътя, който изминава митът за Дон Жуан, от неговото първоначално формиране и първи литературни трактовки, до последвалите през XX век опити за демитологизирането му“ (с. 8). В този кратък цитат се съдържат имплицитно част от *предизвикателствата*, пред които изследването на Адирков изправя своя автор: 1) „проследяването на пътя“ означава да се намери изходната точка, откъдето той е започнал, и да се опише траекторията на придвижване, като се потърсят „извивките“ по този път, които ще бележат ключовите моменти на трансформация („пречупване“) на онова, което ще се проследява; 2) за целта е нужно да бъде назовано проследяването и докторантът е избрал да го нарича „мит“; 3) но характерът на митовете и особено на литературните митове е такъв, че те в един момент по неизбежност се сблъскват и със своето демитологизиране.

Казаното дотук може да наведе някого на мисълта, че началните терминологични „тревоги“, характерни за всеки подобен труд, са били твърде важни за

докторанта, но всъщност това би било погрешно впечатление. Докторантът безспорно иска да бъде терминологично прецизен, но по-важно за него е да ни предложи един работещ в контекста на изследването му инструментариум, който да му позволи по-скоро да се потопи в *онова, което го интригува най-силно* – фигурата на самия Дон Жуан, на Прелъстителя. Още в началните редове на своята дисертация, преди да е обосновал употребата на термина „мит“ по отношение на Дон Жуан, той подчертава, не без основание, *„пластичността“* на мита за севилския прелъстител, разграничавайки го от други два популярни литературни мита, към които ще се връща неколкократно в хода на изложението – Фауст и Дон Кихот. Тъкмо тази характеристика на мита ще го прави трансформативен и удобен за заемане в различни национални литератури и културни традиции, но ще отвори още предизвикателства пред работата на К. Адирков: *да обхване дълъг, четиривековен период на „приемственост и трансформации“ в историята на европейските литератури*, при това – *в контекста на значително многоезичие*. За да може да се справи с тези предизвикателства, за Адирков е било от ключово значение да открие *надеждни и авторитетни водачи*–„донжуанисти“, на които да може да се довери. Той ги открива наистина и част от тях ще го съпровождат по време на цялото му литературно пътешествие с Дон Жуан: А. Фаринели, Бевот, Шрьодер, Уаксман, Лио Уайнстейн, Р. Карпиак, Ж. Русе, Й. Уот.

Нека сега да се спрем сега на *отделни моменти* от самото пътешествие.

След Увода, в който се прави преглед на състоянието на критическата литература по темата, аргументира се използваната в дисертацията терминология и се коментира произходът на мита за Дон Жуан, дисертантът насочва вниманието ни към периода XVII–XVIII в., на който е посветена първата глава от изследването му. В тази глава Адирков разглежда особено обстойно – и оправдано, според мен, – пиесата на Тирсо де Молина „Севилският подигравчия и Каменният гост“ от 1830 г., която смята за „пренебрегната“, а тя все пак е „първото литературно произведение, разработващо „историята“ за Дон Жуан“ (с. 6). За докторанта периодът XVII–XVIII в. е *време на традиционните или класически варианти на сюжета за Прелъстителя*, време основно на драматургически трактовки, сред които, освен основополагащата драма на Тирсо, се откроява високата комедия на Молиер от 1665 г., но помежду им се вметват и редица други творби – италиански и френски, които ще подготвят появата на образа на Дон Жуан у Молиер, вече не като лекомислен благородник, женкар и подигравчия, а като въстанал срещу цялото общество и моралните му норми персонаж (вж. с. 62). Самият герой на Молиер е разгледан в три конкретни проявления – като прелъстител, либертин

и лицемер, а анализът на творбата изтъква приемствеността между тях, като подчертава засилената роля на слугата Сганарел. Изтъкната е и промяната по отношение на женските персонажи – те играят по-съществена роля от тази на предшественичките им (което важи особено за Елвира). За Адирков литературните трактовки на мита след Молиер трябва да се разглеждат като подготвителни за появата на операта на Да Понте и Моцарт. Специалното внимание, което се обръща на появата на първите балети и опери, вдъхновени от мита за Дон Жуан през XVIII в., прибавя *интердисциплинарен аспект* в дисертационния труд. Все пак за анализа на операта на Да Понте и Моцарт, по обясними причини, се изхожда от текста, т.е. от либретото на творбата. Особен акцент Адирков поставя върху фигурата на слугата на Дон Джовани Лепорело и обвързването на господар и слуга в „персонажна двойка“ (с. 110). От съществен интерес тук е и образът на Дона Анна, който докторантът намира за значително по-усложнен от представения в творбата на Молина – отличава се със силно чувство за дълг и чест и ще послужи на Хофман при изграждането на фигурата ѝ в неговата новела, която пък ще даде начало на романтическите интрепретации на мита.

Втората глава от дисертационния труд е посветена на *романтическите трактовки на сюжета за Прелъстителя*, простиращи се докъм средата на XIX в. Този период докторантът разглежда като време на отласкване от традиционните варианти на историята и от традиционната концепция за самия персонаж, който заема нейния център. Оттук насетне в работата присъстват находчиво намерени *синтетични формулировки*, опитващи се да уловят най-същественото в поредния „аватар“ на героя. Ето как се подреждат и наслагват тези образи един върху друг, като всеки следващ не отменя напълно предходния (можем да си ги представим като карти за игра, „изскачащи“ една след друга): „прелъстителят, търсещ своя идеал“ (става дума за ключовата за романтическите трактовки новела на Хофман „Дон Жуан“ от 1813 г.); „преследваният (от жените) прелъстител“ (във връзка с поемата „Дон Жуан“ на Байрон, определяна и като „епическа сатира“); прелъстеният Прелъстител (за Дон Жуан в „Каменният гост“ от „Малките трагедии“ на Пушкин) и „Мигел де Маняра – преобразеният (чрез покаяние) Дон Жуан“. В последното преображение са включени версии на Мериме и на Сориля, където наблюдаваме *завръщане към религиозното начало*, характерно за пиесата на Тирсо, но от друг ъгъл. Според Адирков представеният в пиесата на Сориля образ на жената Спасителка може да се разглежда като „връх по отношение на развитието на женския образ в мита“ (с. 217).

Третата глава на дисертацията „Един особен случай: „Дневник на прелъстител“ на Съорен Киркегор“ може да се разглежда като „интермедия“ в структурата на дисертацията, тъй като творбата на датския философ се оказва хибридна (не в смисъла, в който тази дума се употребява напоследък в публичното пространство) – *в нея присъстват елементи и от традиционните варианти на сюжета, и от романтическите*. На преден план за героя ѝ излиза „естетическата наслада“ (с. 235), а фамозният списък със завоевания бива заменен от дневника, който не е насочен към широка аудитория, а се води на първо място за самия пишещ го. Отчетено е и изчезването на свръхестествения „вншен“ елемент (статуята на Командора), но със запазване на идеята за наказание, макар и осъществено по друг начин – като вътрешна неудовлетвореност.

Най-фрагментарна по неизбежност, но може би и в съответствие с духа на „*хетерогенното*“ време от края на XIX и XX в., на което е посветена (вж. с. 249), е четвъртата глава на изложението, която започва с проследяване на антиромантическите реакции (някои от тях съвпадащи по време с романтическите трактовки, на които се явяват антитеза), преминава през една по-късна трактовка на мита у Б. Шоу и стига до знакови за века на ироничното поглеждане към традицията варианти – отново при Б. Шоу, но и при М. Фриш и Е.-Е. Шмит. И тук не липсват *находчиви формулировки*, свързани с фигурата на Прелъстител, от които бих цитирал „съчиненият“ прелъстител (във връзка с разказа на Б. Шоу „Дон Жуан дава обяснение“ от 1887 г.) и „обичащият геометрията меланхолик, или оттеглилият се прелъстител“ (във връзка с известната пиеса на М. Фриш).

В заключението на работата си Адирков набеелязва изводите, които произтичат от направеното изследване, рекапитулира отново основните етапи на развитие, през които преминава сюжетът за Дон Жуан, както и особеностите, характерни за всеки отделен етап, заедно с произведенията, изиграли съществена роля за развитието на мита.

Дисертационния труд на Костантин Адирков трябва да бъде четен като класическо *литературно-историческо* и *компаративистично* изследване, каквото без съмнение е и каквото в нашата катедра скоро не се е появявало. На докторанта му се е наложило, разбира се, да прибегва и до други подходи, например културологични (използването на концепцията за играта на Хьойзинха при Сорилия), също и на такива, които бих определил като „меко“ *структуралистични* (като подхода на Русе в изследването му на мита за Дон Жуан от 1978 г.). Трябвало е да преодолее доста

трудности, някои от които – по-скоро езикови (да чете на испански, френски, италиански, руски, немски), да се справи с различни национални литературоведски традиции, да премине през културно-историческите епохи и направления в литературата на няколко века, да се движи и да балансира между различни жанрове и изкуства. Така – без да има и да предявява високи теоретични амбиции, дисертацията му се справя успешно с едно *обхватно, трудно и необходимо изследователско начинание*, извършено добросъвестно, с ентузиазъм, любознателност и отдаденост, както и с изключително фокусираност върху творческата история, сюжетите, персонажната система и композицията на самите литературни творби. Уверен съм, че подобно изследване би дало плодотворни подтици за разгръщане и на следващи трудове, които да подхванат и доразвият някои от аспектите, засегнати по един или друг повод в труда на К. Адирков.

С убеденост препоръчвам на уважаемото научно жури да присъди на Константин Руменов Адирков образователната и научна степен “доктор”.

София, 27.06.2021 г.

(.....)

доц. д-р Калин Михайлов